

Održivi razvoj i strategija zaštite okoliša

Ivan Cifrić

Filozofski fakultet, Zagreb

Sažetak

Globalizacijski procesi uvjetuju nacionalne ekološke politike kao sastavnice održivog razvoja. To je posebno važno za tranzicijske zemlje kao što je Hrvatska. Jedan od temeljnih dokumenata nacionalne ekološke politike je Strategija zaštite okoliša.

Članak govori o pretpostavkama izrade Strategije zaštite okoliša, aktivnostima u nacionalnom planiranju razvoja i zaštite okoliša te nekim pitanjima za raspravu. Postoje vanjske i unutarnje pretpostavke s kojima se mora računati (primjerice, povezanost Hrvatske sa svijetom, međunarodni ekološki režimi, nacionalna Strategija održivog razvoja, model strateškog planiranja itd.).

Planiranju okoliša treba planski pristupiti: odrediti ključne probleme, prioritete i aktere. Strategiju zaštite okoliša i Nacionalni provedbeni plan kao političke dokumente treba prihvatiti konsenzusom (parlamentarnih stranaka, privatnog sektora i civilnog društva).

Koncept od kojega treba poći je odnos između tri strukture: zaštite ekosfere, stabilnog gospodarskog razvoja i pravedne raspodjele životnih šansi. Svaku je potrebno konkretizirati. U primjeni načela održivosti autor se zalaže za kombinaciju jake (strong) i slabe (weak) održivosti.

Ključne riječi: ekološki konflikti, ekološka politika, Hrvatska, održivi razvoj, Strategija zaštite okoliša.

U svakom društvu – od urođeničkih do modernih društava – mogu se razlikovati stanja mira i stanja napetosti, odnosno konflikata koji izražavaju društvenu dinamiku. Konflikti (potencijalni i stvarni) povijesna su konstanta društva, samo se mijenjaju neki oblici i intenzitet, akteri i sadržaji konflikata. Konflikti se ne događaju spontano niti su samo posljedica strukturnih razlika nego su posljedica stanja društvene svijesti na koju utječu ideologije i ideje. Mir i sukob su proizvod takvih ideja u društvu. Jednako tako svako društvo raspolaže s mehanizmima ovladavanja konfliktima (sprečavanje i sankcioniranje) i mehanizmima pripremanja članova društva za njihovo smanjivanje i otklanjanje (socijalizacija). Konfliktnost je integralno obilježje ponašanja pojedinaca i skupina unutar društva i između društava, ali nisu jedino niti najvažnije obilježje društvenih odnosa. Teorijski pristupi o važnosti konflikata za društveni ustroj u povijesti socijalne misli kreću se od njihovog tumačenja kao supstancijalne kategorije i osnove društvenosti (rat svih protiv svijui) ili shvaćanja društva bez konflikata (utopije – Morus, Campanela, Marx) do oblikovanja »društvenih prirodnih odnosa« (Görg, 1999).

Za temu o kojoj se govori – razmišljanja o strategiji društva u zaštiti okoliša – naznačit će se samo nekoliko područja konflikata s kojima treba računati u razvojno-ekološkom diskursu iako svaki ponaosob zaslužuje daleko veći prostor razmatranja i konkretizaciju.

1. Priroda kao konfliktno polje. Glede odnosa čovjeka i prirode razlikuju se dvije dimenzije konflikata. Jedno su konflikti čovjeka kao rodnog bića »s prirodom«. Čovjek

se trajno bori s prirodom (kultivira, preoblikuje i uništava) radi ostvarivanja svojeg »dobrog života« a u krajnjem slučaju i opstanka. Drugo su konflikti njegove društvene organizacije (društava) »zbog prirode« (okoliša), tj. sukobi između društava radi kontrole i korištenja prirodnih resursa. Obje dimenzije postoje na različitim razinama, kako povijesno tako i aktualno.

2. Gospodarski konflikti. U modernim društvima i u međunarodnim relacijama tržišna kompetitivnost dovodi do gospodarskih konflikata jer se (a) sukobljavaju različiti akteri zbog pojedinačnih interesa, (b) njihovi parcijalni interesi i interesi društva, ali i (c) interesi različitih društava (država) usmjerenih na održanje stabilnosti vlastitog gospodarskog sustava, povećanje blagostanja i rasta. Gospodarski konflikti povećavaju se u želji za tehnološkom dominacijom kao osnovom učinkovitijeg gospodarstva.

3. Socijalni konflikti. Društvo samo po sebi jest razvojno konfliktno polje a naročito u težnji skupina i pojedinaca za postizanjem što većih socijalnih šansi i raspodjeli društvenog bogatstva. Interesi različitih slojeva, klasa, religija, a naročito između privatnog, javnog i civilnog sektora društva, itd. stalno se sučeljavaju i izražavaju kao socijalni konflikti između skupina (i pojedinaca) unutar društva (socijalni prestiž, standard), ali i na međunarodnoj razini između različitih nacionalnih država i skupina društava (»Sjever« – »Jug«, »razvijeni« – »nerazvijeni«) na svjetskom planu.

4. Generacijski konflikti. Sinkrona dimenzija konflikata može se promatrati kao unutargeneracijski (intrageneracijski) konflikti čije su ekološke posljedice neposredno vidljive u prostoru. Postoje i međugeneracijski (intergeneracijski) konflikti koje mnogi smatraju najspornijima, a neki drugi (primjerice, u koncepciji održivog razvoja) smatraju ih najvažnijima. Oni nisu prostorno izraženi kao generacijski konflikti, nego kao teorijski koncept koji se temelji na objektivnim promjenama (naročito rizicima) u prirodi (okolišu) koje se mogu odraziti na razvojne mogućnosti budućih generacija. Posljedice djelovanja jedne generacije na okoliš vidljive su tek u nekoj nasljednoj generaciji, tj. u duljem vremenskom razdoblju.

Svi ti kao i drugi »konfliktni prostori« utječu na međunarodne odnose i na toj se razini reguliraju na različite načine (međunarodnim konvencijama, različitim oblicima sankcioniranja, socijalizacijom, tržištem, povezivanjem u različite asocijacije itd.). U tom kontekstu shvaćanje »održivog razvoja« bez sumnje ima specifičnu ulogu jer preko ideje održivosti nastoji umanjiti različite (stvarne i potencijalne) konflikte, poglavito konflikte »za« prirodna bogatstva unutar društva i na globalnom planu između društava i općenito konflikt čovjeka »s prirodom«. To se odražava također na zaštitu okoliša a danas se posebice na problem očuvanja biološke raznolikosti i klimatskih promjena (Görg, 1999a). Od svih konflikata danas su vrlo izraženi baš ti konflikti zbog pomanjkanja prirodnih dobara i zagađenosti prirode i okoliša. Jedan od antikontfliktnih mehanizama je oblikovanje strategija zaštite prirode i okoliša na međunarodnoj i nacionalnoj razini.

1. ODRŽIVI RAZVOJ I KONFLIKTI

S globalizacijom se postavlja pitanje regulacije raspodjele prirodnih dobara i štete u okolišu, što znači da s globalizacijom nastaju nova konfliktna polja na različitim razinama: unutar neke države, na prostoru nekolicine država ili pak u svjetskim

razmjerima između razvijenih zemalja (koje raspolažu znanstveno–tehnološkim resursima – proizvedenim kapitalom, a žele veći pristup prirodnim resursima) i nerazvijenih zemalja (koje raspolažu prirodnim resursima – prirodnim kapitalom, a žele veći pristup znanstveno–tehnološkim resursima) (Suplie, 1996:129). O razvoju i o konfliktima na svjetskoj razini može se govoriti kao o suprotstavljanju dva tipa kapitala (prirodni i proizvedeni) i o »dva svijeta« (razvijenom i nerazvijenom). Potencijalni konflikti imaju svoju osnovu u razlikama interesa pojedinih aktera u postizanju razvojnih ciljeva u uvjetima ograničenih prirodnih dobara, naročito neobnovljivih prirodnih dobara. Danas su osobito važni internacionalni akteri (mega–akteri) i internacionalni ciljevi (mega–ciljevi). Primjerice, jedan od takvih ciljeva je kontrola genetskih resursa i vlasnička prava (patentiranje). Mega–ciljevima su podložni ostali nacionalni ciljevi, akteri i ljudske aktivnosti.

Kao što se može govoriti o različitim razinama održivosti (lokalna, nacionalna, regionalna, globalna), tako se može govoriti i o različitim razinama konflikata u okolišu te sukladno tome o razinama (potencijalnih) interesnih konflikata. Tako Prittwitz govori o konfliktnoj spirali. Konflikti interesa aktera (interesa »prouzročitelja« i interesa »pogođenih«) razrješavaju se posredovanjem uloge trećih aktera (interesnom »pomoći«). Nakon učinkovitog posredovanja aktera interesne pomoći i uspostave ravnoteže između njih i »pogođenih« dominantni interesi postaju identični interesi »pogođenih« i aktera »pomoći«. Ali nakon nekog vremena ponovno se otvaraju konflikti interesa između »prouzročitelja« i »pogođenih«, samo na »višoj« razini. Na taj način se zbivaju aktivnosti u ekološkoj konfliktnoj interesnoj spirali (Prittwitz, 1990:203).

Danas se također postavlja pitanje nacionalnog suvereniteta nad prirodnim dobrima (Biermann, 1996) poglavito u kontekstu globalizacijskih procesa. Ekološka dimenzija posljedica globalizacije (nestašice prirodnih dobara i različita zagađenja) djeluje kao »pritisak« na dobrovoljno ograničavanje suvereniteta nacionalnih država nad ovim dobrima i uzrocima zagađenja, što se izražava u prihvaćanju ograničavanja iskorištavanja i uništavanja prirodnih resursa, različitih tipova zagađivanja i u očuvanju ekološki važnih prostora ne samo za vlastitu zemlju nego i za svijet u cjelini. Naša su istraživanja pokazala da ispitanici prihvaćaju ograničavanje suvereniteta (Cifrić, 1998). Ta se pitanja uređuju međunarodnim konvencijama i drugim dokumentima na načelu dobrovoljnosti. To načelo temelji se na spoznaji da se na Zemlji političke granice (država) ne poklapaju s ekološkim granicama (ekosustava) pa je međunarodna suradnja nužnost temeljena na široj važnosti ekosustava u nekoj zemlji za druge zemlje i za održanje ravnoteže i kompleksnosti biosvijeta, naročito klimatske i biološke raznolikosti.

Zaštita okoliša podrazumijeva različite oblike međunarodne suradnje pa nastaje i jedno novo područje globalne diplomacije (Benedick, 1997). Zato je veoma važno razumijevanje pojma »bioregija« i **bioregionalizma** koji pretpostavlja definiranje većih regionalnih cjelina (koje zahvaćaju u teritorij nekoliko nacionalnih država) i planiranje zajedničkih aktivnosti u njima: od prevencije, stroge zaštite do gospodarskih aktivnosti. Na nacionalnom planu se također može eventualno govoriti o bioregijama, naravno u daleko ograničenijem prostornom opsegu sukladno definiciji bioregije u okvirima nacionalnog prostora. Bioregionalizam neki definiraju kao »ecosystem management«. Tako Diffenderfer i Birch kažu: »Potreba fundamentalnih promjena u vjerovanjima, stavovima i vrednotama odnosno interakcija ljudi s njihovim

prirodnim okolišem razlikuje bioregionalizam od drugih oblika ecosystem management« (Simonis, 1997). Tu je dakle posebno važna ideja promjena društvenih vrijednosti i stilova života itd.

Problem stila života ili načina života¹ danas se razmatra u sasvim drugačijem kontekstu nego onom u 60–im godinama. Tada je pitanje stila života bilo povezano s nastankom subkulture i kontrakture i kritikom građanskih vrijednosti, načina i stila života. Problem je definiran kao razumijevanje unutar društvenog fenomena modernog društva povezanog s mladom buntovnom generacijom. Danas se pitanje stila i načina života modernog društva kritički valorizira u odnosu na fenomen ugroženih uvjeta života – prirode, što nadilazi jedno društvo i prerasta u civilizacijski problem. Naravno, uvijek je riječ o društvu, ali ne i o istom sadržaju. O utjecaju stila života i načina života zapadnih društava na stanje okoliša postoje i veoma radikalna mišljenja – od kritike do odbacivanja kao pretpostavke uspostavljanja nove ravnoteže između čovjeka i prirode – na osobnoj, društvenoj i globalnoj razini. Sociološka istraživanja u Njemačkoj pokazala su važnost životnih stilova u ponašanju prema pojedinim aspektima okoliša (Reusswig, 1994), a ekozofski pristup nastoji pokazati da je moguć i potreban sasvim osobni doprinos promjeni tog stila, intuicijom i metanoiom (Panikkar, 1995; Naess, 1989).

Slično menadžmentu u području gospodarstva, razvilo se shvaćanje o ekološkom menadžmentu i njegovoj racionalnoj utemeljenosti. Njegova pretpostavka je da se ekosustavima – od lokalne do globalne razine – može upravljati kao gospodarskim i tehnološkim sustavima. Oblikovana su tri »zlatna pravila ekološkog menadžmenta« (Simonis, 1997a): (1) neobnovljivi resursi mogu se koristiti samo u tolikoj mjeri u kolikoj se mogu nadomjestiti jednakovrijednim (obnovljivim) zamjenama – pravilo supstitucije; (2) korištena količina obnovljivih resursa ne bi smjela prijeći količinu njihove obnovljivosti – pravilo smanjivanja; (3) emisije štetnih materijala ne bi smjele prijeći apsorpcijski kapacitet okoliša, odnosno prekoračiti opterećenost ekoloških sustava – pravilo asimilacije. Slijedom tih pravila, upozorava se (Simonis, 1999:5–6) na posljedice: (1) ako se potrošnja neobnovljivih resursa ne smanji drastično, već u sljedećoj generaciji mnogi od tih resursa nestat će ili postojati u sasvim ograničenim količinama; (2) ako se povećaju rate potrošnje obnovljivih resursa iznad regeneracijskih rata, slijedi nestanak vrsta; (3) ako se drastično ne smanje opterećenja okoliša različitim zagađivanjima, apsorpcijski kapacitet prirode bit će prekoračen ne samo lokalno nego i globalno.

Ovome treba svakako dodati i pravilo održanja, tj. da se kvaliteta ekosustava mora održati »zdravim« (Majer, 1998:53). To važi za lokalnu, nacionalnu, ali i za regionalnu razinu. Za ideju regionalne održivosti ona posebno ističe pitanje regionalne mreže ukazujući na nekoliko ključnih pojmova koji tu mrežu tvore i preko kojih se regionalna održivost može prepoznati. To su: »zahtjevi prema ekosustavu«, »globalitet«, »dugoročnost«, »nepovratnost« (ireverzibilnost) i »cjelovitost«. Budući da se povećavaju zahtjevi prema ekosustavu, »način gospodarenja« i »stilovi života« mogu se

1 Termin način života koristi se u označavanju različitih stilova života u nekoj zemlji ili kulturi. Primjerice, način života Austrijanaca. Stil života (životni stil) koristi se u smislu individualne razine, za neku skupinu ili kulturno okruženje. Individualizacija u modernim društvima očitava se preko njihovog stila života (*style of life, lifestyle*) što uključuje korištenje slobodnog vremena, odnos prema društvenim vrednotama, odbacivanje normi skupine kojoj pripada (primjerice, klasne, slojne, obiteljske, religijske), širok spektar neobveznosti (primjerice, apstinencija od običaja i sudjelovanja na izborima) itd.

održati ako se poštuju »ekološka pravila održivosti« (smanjivanja, supstitucije, asimilacije i održivosti kvalitete). Globalitet je obilježje održivosti u tom pogledu što proizlazi iz ograničenih resursa na Zemlji, pa je sustainable development globalna koncepcija. Dugoročnost znači da se radi o održivosti kao vodećoj slici (uzoru), svojevrsnom mega-cilju koji se u načelu može ostvariti u međugeneracijskoj (a ne unutargeneracijskoj) interakciji. Ireverzibilnost ukazuje da su vrijeme i događaji nepovratni pogotovo što je predvidljivost budućnosti ograničena. Cjelovitost znači da se (istodobno) ostvarivanje ekonomskih i ekoloških ciljeva mora uskladiti sa socijalnom i međunarodnom pravednošću.

Pristup ekološkog menadžmenta načelno je prihvatljiv uz uvjet poznavanja kapaciteta okoliša, obnovljivih i neobnovljivih resursa. Međutim, čini se da se on može primijeniti do nekih razina, pa teza o globalnom ekološkom menadžmentu može biti upitna. Naime, čovjek teško može upravljati Zemljom kao složenim sustavom na način na koji može nekim nacionalnim parkom ili riječnim slivom, pa i u tom slučaju s izvjesnim rizicima. To potvrđuje činjenica da se stanje planete Zemlje sustavno pogoršava. Stoga nije neobično da se sa stvaranjem nove arhitekture svjetskog društva (globalizacijom) postavlja ne samo pitanje ekonomske, financijske, komunikacijske, itd. politike, nego i pitanje »svjetske ekološke politike« (Simonis, 1996) jer su ekološki problemi postali svjetski problemi. To da su »svjetski« znači da njihove posljedice prožimaju ljudski život od lokalne, nacionalne do globalne razine.

U svjetlu bolje koordinacije različitih međunarodnih institucija na polju zaštite okoliša zanimljiv je prijedlog o osnivanju Svjetske organizacije za okoliš i razvoj (World Environment and Development Organization), kao posebne organizacije Ujedinjenih nacija koja bi integrirala UNEP (UN Environment Programm), CSD (Commission for Sustainable development), sekretarijate pojedinih konvencija i UNDP (UN Development Program). Ona bi imala veći utjecaj na vlade pojedinih zemalja, veći djelatni kapacitet i oblikovala povezano institucionalno polje za rješavanje akutnih problema (Simonis/Biermann, 1999).

Osim spomenutih konflikata treba istaknuti i odnos prema pitanju privatnog vlasništva nad prirodnim dobrima i javnog prava, u smislu regulacije zaštite okoliša i privatnog vlasništva – socijalne i ekološke održivosti, što pretpostavlja pravnu intervenciju u niz zakona i podzakonskih akata. Bitno je da se privatno vlasništvo i javni poredak (pravo) dovode u neposrednu vezu u smislu regulacija obveza privatnog vlasništva na poštovanje ekoloških normi, a s druge strane da se zaštititi privatno vlasništvo od negativnih eksternih utjecaja.

Održivi razvoj može se razmatrati na različitim razinama i s različitim aspektata. Tako neki ističu tri globalne razvojne perspektive (Sachs, 1993:103; 1998): (a) **perspektiva takmičenja** – održivi razvoj se najčešće definira preko nekih institucija. Primjerice Svjetska banka ga definira kao onaj »razvoj koji se nastavlja« (World Bank, 1992:34), što znači »programirani« kontinuitet modernosti. U cilju otklanjanja zagađenja potrebna je međunarodna suradnja, odnosno kako kaže Al Gore, »globalni Marshallov plan; (b) **perspektiva astronauta** – iz velikih visina Zemlja se vidi kao skladna jedinstvena cjelina života. Ideja menadžmenta u ekonomiji inspirira neke na geo-menadžment, tj. globalno upravljanje Zemljom kao sustavom i ekološkim posljedicama, naročito zagađenjem (Schellnhuber, 1998; Sachs, 1998); (c) **perspektiva zavičaja** što znači razmišljanje u kontekstu tendencija regionalizacije i značaja lokalnih perspektiva (u integriranom nacionalnom, odnosno globalnom svijetu). Obje razine

– regionalna i lokalna – veoma su važne za koncipiranje strategije zaštite okoliša. One, naime, zahtijevaju uvažavanje nekih specifičnosti u okvirima nacionalne države kao što su tradicija, sustav vrednota, biološka raznolikost itd.

U koncipiranju Strategije zaštite okoliša važno je definirati njezinu osnovnu funkcionalnu poziciju: radi li se o samo strategiji zaštite prirode i okoliša i aktivnostima u svezi s tim ili strategija pretpostavlja (uključuje) i druge aktivnosti koje se odnose na »proizvodnju« okoliša. Ako neke druge sektorske strategije ne sadrže dovoljno zaštitnih mjera tada je logično da se u Strategiji zaštite okoliša obuhvate i nešto širi (gospodarski) ciljevi (problemi) razvoja i strukturne komponente. Ovo pitanje proizlazi iz jednog mogućeg konceptijskog pristupa zaštiti okoliša, naime iz razumijevanja održivog razvoja i ideje »održivosti« koja pretpostavlja da svatko i svi moraju preuzeti odgovornost. To se odnosi i na regionalnu razinu. Jer, (a) je hijerarhijski model (političkog) odlučivanja ograničeno primjenljiv pa se anticipira participativni model odlučivanja, (b) jer je vrijeme ireverzibilno a ne linearno kako ga je shvaćala dosadašnja hijerarhijsko–regulativna politika i (c) jer »održivost« pretpostavlja tri ključne točke i njihove međusobne relacija: »ekološko«, »ekonomsko« i »socijalno« (Majer, 1998:50). Prema definiciji Jens S. Dangschat (1997:170) »'Održivost' znači prije svega istodobno težiti ciljevima zaštite okoliša (zaštite ekosfere), ekonomskoj stabilnosti (stabilnom gospodarskom razvoju) i socijalnoj pravednosti (pravedna raspodjela životnih šansi)«. Takvo definiranje »održivosti« ima svoju konkretizaciju triju dimenzija nazvanu **magični trokut** što su ga koncipirali Friedrich Hinterberger i Maria J. Welfens (Huber, 1995:43). Tri su ključna strateška cilja održivog (*sustainable, zukunftsfähige*) razvoja:

(1) **zaštita ekosfere**, što uključuje: (a) održavanje kapaciteta podnošljivosti prirode, (b) održiva uporaba obnovljivih resursa, (c) minimalna uporaba neobnovljivih resursa;

(2) **stabilan gospodarski razvoj**, što uključuje: (a) rast kvalitete življenja, (b) visoku stopu zaposlenosti, (c) stabiliziranje razine cijena, (d) izvangospodarsku ravnotežu;

(3) **pravdena raspodjela životnih šansi**, što uključuje: (a) između pojedinaca, (b) između »Sjevera« i »Juga«, (c) između »Istoka« i »Zapada«, i (d) između generacija. Niti jedan od triju ciljeva, odnosno dimenzija, ne bi trebao imati prednost pred ostala druga dva.

Svaki sadržaj u spomenutim trima ciljevima – koji nisu samo deklarativni ciljevi nego njihovi sadržaji postoje u neposrednim oblicima u stvarnosti (gospodarstvo, društvo i okoliš) – potrebno je u radu na strategiji konkretno definirati i operacionalizirati. To znači da se, primjerice, »pravedna raspodjela životnih šansi« može i treba različito konkretizirati za pojedine socijalne slojeve ili nacionalne države – drugačije u Hrvatskoj od onih u Njemačkoj, iako se idealni ciljevi mogu identično definirati. To je širi (prije svega društveni i politički) zadatak od same Strategije zaštite okoliša koji pretpostavlja ne samo dokument uskog kruga stručnjaka ni »direktive« međunarodnih aktera nego široku raspravu različitih razina kompetentne javnosti.

Cilj pojedinca i društva usmjeren je na ostvarivanje **dobrog života**. Tome teže urođenik kao i čovjek modernog društva, iako su im različita poimanja što je to **dobar život**. Smisao života jest u samom životu, a nikako izvan njega – u njegovoj imanentnosti i transcendentnosti. Iako su za to povijesne, kulturne i socijalne prilike bitno različite, rad (gospodarstvo), društvo (socijalni odnosi) i okoliš (prostor i uvjeti rada i

života) ostaju uvijek konstanta. Taj trianagl danas je važan u razumijevanju ciljeva održivog razvoja i kriterija strategije zaštite okoliša. Svaka ponaosob ima prednosti jer može autonomno sebe misliti, ali i nedostatke jer autonomija jednog sustava ne može dostatno misliti cjelinu. Uostalom, to je općenito problem funkcioniranja društva kao sustava u procesima njegove funkcionalne diferencijacije na podsustave i njihova tendencija osamostaljivanja od cjeline sustava, kako to pokazuje Niklas Luhmann.

2. ODRŽIVI RAZVOJ I STRATEGIJA ZAŠTITE OKOLIŠA

Kakav je odnos između strategije zaštite okoliša i održivog razvoja? Prihvati li se teza da je održivi razvoj koncept vodeće ideje održivosti koja služi kao osnovna smjernica za konkretiziranje razvoja u okvirima nacionalne politike – tada slijedi da bi održivi razvoj morao biti sadržan kao niz poželjnih konkretiziranih ciljeva u strategiji zaštite okoliša. Konkretizacija znači »prevođenje« općih načela održivosti (u gospodarstvu, društvu i okolišu) u društvu prihvatljive i poželjne ostvarive ciljeve. To pretpostavlja postojanje posebnog dokumenta Nacionalne strategije održivog razvoja. Hrvatska bi morala imati svoju **Strategiju održivog razvoja**² kao što to imaju ili rade neke zemlje (primjerice, Nizozemska³, Njemačka). U njoj bi bile zastupljene u najširem smislu dvije sastavne dimenzije: socijalna (s gospodarstvom) i ekološka. Treba napomenuti da se u strategiji ne radi samo o »zaštiti« nego i o drugim aktivnostima koje ona svojim ciljevima zahtijeva, a kriterijima održivosti dopušta. Zato je neobično značajno opredijeliti se za (*weak*) »slabu« ili (*strong*) »jaku« održivost (Tisedell, 1998), tj. definirati u kojim područjima i uvjetima se zastupaju jedni, a u kojima drugi kriteriji. Primjerice, u Strategiji prostornog uređenja Republike Hrvatske zastupljena je slaba održivost. S obzirom na veoma veliku raznolikost bioloških i geoloških struktura, kao i raznolikost kulturalnih struktura (različitih tradicija itd.), vjerojatno je poželjno kombinirati ova dva pristupa. Sve ostale strategije na nacionalnoj razini trebale bi biti vođene idejama strategije održivog razvoja i sukladno njima izrađene kao sektorske strategije. Budući da Hrvatska nema Strategiju održivog razvoja, strategija zaštite okoliša mogla bi postaviti za njih temeljne ekološke ciljeve, imajući svakako na umu da je već prihvaćena Strategija prostornog uređenja Republike Hrvatske i Program prostornog uređenja republike Hrvatske. Zaštita okoliša nije samo zaštita živoga u neživom prostoru nego jedno i drugo, štoviše zaštita je stvaranje pretpostavki nastavku gospodarskih aktivnosti i uvjeta opstanka života, uključujući i čovjeka.

U našim uvjetima Strategija zaštite okoliša mora implicirati održivi razvoj kao vodeću ideju ekološkog moderniziranja koja anticipira ideje **održivost** i **raznolikost**. Sukladno tome planski se oblikuju dugoročni ciljevi zaštite, sadržaji koji se obuhvaćaju i djelatni uvjeti (političko–institucionalni, ekonomski i kulturni) te instrumenti (sredstva) provedbe: pravni, ekonomski, tehnološki itd. **Održivi razvoj** je dugoročni vrijednosni životni cilj poželjnih modernizacijskih promjena a strategija zaštite okoliša njihov kontekstualni vrijednosni kriterij. Strategija zaštite okoliša trebala bi izraziti pristup **vrednujućeg razuma** nasuprot **tehnokratskom razumu**.

2 Koliko je poznato Hrvatska vlada priprema **Strategiju gospodarskog razvoja Hrvatske**.

3 Vidi primjerice za Nizozemsku *National Environmental Policy Plan 3. The Summary*.

Treba uzeti u obzir činjenicu da se koncepcija održivog razvoja na globalnoj razini kao i na razini zemalja u tranziciji događaju u uvjetima, koje Herman E. Daly označava kao prijelaz iz **praznog svijeta** u **puni svijet**. Pod »praznim« svijetom misli se na činjenicu da se gospodarski procesi zbivaju u uvjetima bogatstva ekosustava, a pod »punim« svijetom činjenicu da su gospodarske aktivnosti pokrile cijeli prostor ekosustava. To znači da nema više prostora razvoju na račun ekosustava ili ga je vrlo malo, pa se društvo (gospodarstvo) mora usmjeriti na svoje unutarnje strukturne promjene – međusektorske i unutarsektorske. (Slično je razmišljanje na planetarnoj razini). Riječ je o čimbenicima koji ekološki utječu na gospodarske tokove: promjenu potražnje, promjenu proizvodne tehnike i ukupne gospodarske uvjete. Time se, prema Simonisu (1999) lakše razumijevaju neke razvojne dileme menadžmenta i svjetski konflikti.

2.1 Pretpostavke strategije zaštite okoliša

Učinkovita nacionalna Strategija zaštite okoliša – koncepcijski, kao i provedbeno – zahtijeva neke pretpostavke. Spomenut će se dvije skupine tih pretpostavki: eksterne i interne pretpostavke.

A. Eksterne pretpostavke: Pod eksternim pretpostavkama misli se na stanje, tendencije i aktivnosti razvijenih industrijskih zemalja, prvenstveno bliskih europskih zemalja, što istodobno znači neizbježni globalizacijski kontekst.

(1) Dinamika i dubina povezanosti Hrvatske s europskim društvima i svijetom, u prvome redu s Europskom unijom. Ostvarivanje ideje »održivog razvoja« i njezina konkretizacija u razvijenim industrijskim društvima i njihovim razvojnim tokovima odražavat će se i na Hrvatsku. Zato je potrebno poznavanje globalnih razvojnih ciljeva i stanja u europskim zemljama, te sustavno praćenje promjena. Učinkovitost tog procesa ovisna je o uključenosti Hrvatske u međunarodne političke procese.

(2) Ekološki režimi u međunarodnim okvirima (Hrvatska kao potpisnica međunarodnih konvencija, protokola itd.) obvezuju Hrvatsku na njihovo poštovanje. Apolutno treba prihvatiti ove kriterije i europsku politiku. Oni omogućavaju u zaštiti okoliša i izvjesnu prednost s obzirom na širu regionalnu (europsku) važnost nekih ekoloških prostora, i to u dva aspekta: (a) u dobivanju izvanjskih financija za održavanje ekološke stabilnosti (bioraznolikosti, staništa, vrsta itd.) i (b) u gospodarstvu kao mogućnost proizvodnje ekološki poželjnih namirnica i proizvoda (primjerice, poljoprivredni proizvodi, ekološka gnojiva, osobito namijenjeni izvozu) i usluga (primjerice, turizam). Održavanje nekih ekosustava i staništa razmnožavanja ptica (značajnih i za europske prostore) moglo bi se u strukturi izvora financiranja zaštite okoliša tretirati u međunarodnim relacijama kao »usluga« i s tog naslova uprihodovati.

B. Interne pretpostavke: Pod internim pretpostavkama misli se na unutarnje stanje i aktivnosti u Hrvatskoj koje bi omogućilo izradbu i provedbu strategije zaštite okoliša. Pri tomu se polazi od: (1) činjenice da je hrvatsko društvo i politička scena desetak godina a vjerojatno i u narednim godinama, »konfliktno društvo«, a ne socijalno i ekonomski stabilno društvo. Ne radi se samo o vidljivim političkim konfliktima nego o (a) dubokim promjenama predmodernosti i modernosti, (b) socijalnim konfliktima (nezaposlenost, perspektive mladih, posljedice rata, itd.); od toga (2) da je strategija zaštite okoliša (kao i socijalna strategija – zaštita i perspektive čovjeka)

neodvojivi dio i samo jedan aspekt razvojne strategije društva. Zato bi za Strategiju zaštite okoliša bilo potrebno prethodno:

(1) Postojanje Strategije održivog gospodarskog i socijalnog razvoja koja bi definirala osnovne (a) gospodarske ciljeve, (b) socijalne ciljeve i (c) ciljeve u zaštiti biosfere. To implicira gospodarsku strukturu (eventualno) i poimanje »kvalitete života«. Naravno strategija gospodarskog razvoja sama po sebi ne bi smjela ignorirati, nego ugraditi ekološke ciljeve.

(2) Izrađen koncept (model) strateškog planiranja okoliša (Jänicke, 1996:28) koji bi obuhvatio nekoliko ključnih segmenata:

(a) Okvirne smjernice nacionalnog planiranja okoliša: 1. institucionaliziranje nacionalnog planiranja okoliša; 2. utvrđivanje konkretnih razvojnih ciljeva ponajprije na nacionalnoj razini te usuglašavanje regionalnih i lokalnih razina; 3. utvrđivanje tih ciljeva konsenzusom: (a) parlamentarnih stranaka, (b) zakonodavnog tijela i (c) nevladinih udruga te 4. sustavno praćenje (*monitoring*) ostvarivanja planova i projekcija – proširenje na sve aktivnosti.

(b) Dobrovoljno povezivanje aktera, koje bi obuhvatilo: (1) razne skupine i poduzetništvo (primjerice, uloga gospodarske komore, Hrvatskog poslovnog savjeta za održivi razvoj) i (2) županije i općine; (3) obrazovne institucije, znanstvena istraživanja i gospodarske subjekte.

(c) Deklariranje državnih mjera (osobito u sektorskim strategijama razvoja) a što bi značilo: stvaranje nacionalne bilance resursa i zagađivanja – osobito prirodnog (ali i stvorenog) kapitala; brže razvijanje burze otpada; štednju energije, sirovina i prostora; pomoć ekološkim »pionirima« makar i za kratkoročnu produktivnost resursa (Weizsäcker, 1999:40); pomoć u zaštiti ekoloških (prirodnih) dobara koja se nalaze u privatnom vlasništvu; strogu regulativu – preispitivanje već donesenih različitih zakona koji se tiču zaštite okoliša, prirode i prostora u nadležnosti različitih ministarstava; ubrzanje procesa donošenja administrativnih odluka; definiranje dugoročnih znanstvenoistraživačkih projekata u razvojnom planiranju i zaštiti okoliša.

(d) Izradu koncepcije i strategije ekološkog odgoja i obrazovanja na (1) različitim razinama školovanja i (2) funkcionalnim potrebama razvoja, osobito u gospodarstvu, uključujući i (3) interdisciplinarnu poslijediplomske studije te (4) formiranje trajnog državnog nacionalnog etičkog (savjeta) povjerenstva za okoliš i razvoj koje bi (koordiniralo postojeće etičke komitete i) pratilo ekološke učinke velikih razvojnih projekata od nacionalnog interesa. U Hrvatskoj, nažalost, ne postoji razrađen sustav kontrole niti odgovorno tijelo za prevenciju i kontrolu potencijalnih i stvarnih ekoloških rizika i opasnosti što proizlaze (i što će proizaći) iz široke lepeze stranih ulaganja.

2.2 Aktivnosti u nacionalnom planiranju okoliša

Ovdje nije riječ samo o jednom aspektu, tj. o zaštiti prirode i okoliša, nego i općenito o gospodarskim i socijalnim aktivnostima u okolišu koje su povezane s kvalitativnim promjenama okoliša. Svakako treba imati izgrađenu viziju, sliku okoliša, kao paradigmu u kojoj se može štititi okoliš, tj. poželjno (očekivano) stanje prirodnih, kultiviranih i antropogenih struktura koje tvore okoliš(e). Ta slika na nacionalnoj razini može izgledati prilično apstraktna i ovisna o »trenutnoj« konstelaciji političkih snaga koje definiraju (konstruiraju) percepciju stanja okoliša i poželjnog okoliša. Da bi se

izbjegli relativizam i oscilacije, u kratkim vremenskim razdobljima, potrebne su prethodne uvjerljive i konkretne spoznaje s kojima raspolaže znanost i koje se sustavno moraju prezentirati ne samo, primjerice, u Izvještajima o stanju okoliša, nego permanentno i na druge načine. I ne samo to, potrebno je uključenje šireg kruga stručnjaka i osnivanje nezavisnih »instituta« i agencija koji će za potrebe države – od lokalne zajednice, gradova do nacionalne razine – nuditi prijedloge rješenja. Objektivne činjenice i prijedlozi mogu poslužiti u stručnom, javnom i političkom diskursu o strateškim ciljevima, mehanizmima i akterima u oblikovanju i zaštiti okoliša.

S tim u svezi, ugrađivanje ideje održivosti (održivog razvoja) u Strategiju zaštite okoliša pretpostavlja racionalni koncept nekih logičnih postupaka i redosljeda aktivnosti u zaštiti okoliša, ne samo radi zaštite nego i radi akceptiranja kriterija u međunarodnoj zajednici ili regionalnim asocijacijama. Zato je u pripremi izrade Strategije, kako kaže Jänicke (1996), potrebno učiniti nekoliko »koraka« u nacionalnom planiranju okoliša:

(1) Identificirati ključne ekološke probleme na nacionalnoj razini i njihove uzroke kako bi se moglo lakše koordinirati usklađivanje prioriteta i aktivnosti na različitim razinama (nacionalna – regionalna /mikrobioregija/ – lokalna). Problemi imaju više razina prioriteta: (a) oni što zahtijevaju brzu ili dugotrajniju sanaciju, (b) oni što se mogu pretpostaviti s obzirom na planirane gospodarske aktivnosti i (c) dugoročne probleme povezane s uporabom prostora (Strategija, 1997).

(2) Odrediti prioritete aktivnosti (uzimajući u obzir gospodarske grane, tehnološku i profesionalnu strukturu te zapošljavanje) u zaštiti prirode i okoliša i gospodarskim aktivnostima. Svakako se mora znati je li prioritetsnost zapošljavanja ili tehnološka inovacija, zaštita okoliša ili zapošljavanje, itd. bez obzira što ovi prioriteti (u odnosu na jedinstvenu koncepciju održivosti) mogu biti samo »taktičkog« karaktera, tj. odgovarati društvenim ciljevima i potrebama nekog razdoblja, a ne supstancijalnog značaja.

(3) Formulirati i konkretizirati ekološko-političke ciljeve u suradnji s drugim ministarstvima, interesnim skupinama i projektima (primjerice, u području znanosti treba transparentnije izraziti prioritetne ciljeve radi oblikovanja programa znanstvenih i primijenjenih istraživanja. To nije moguće postići samo u ministarstvu znanosti nego u suradnji s drugim ministarstvima kao što su gospodarstvo, promet itd.). Sukladno nacionalnim razvojno-ekološkim ciljevima potrebno je s njima uskladiti (regionalne) županijske i lokalne zahtjeve i potrebe.

(4) Definirati aktere provedbe (državne, gospodarske, znanstvene, medijske, NGO itd), razine i njihove međusobne odnose na nacionalnoj političkoj sceni. Smisao definiranja aktera nije u stvaranju monopola na neke aktivnosti, nego u valorizaciji njihovih različitih sposobnosti, kako se ne bi dogodilo da »kadija tuži i kadija sudi«, niti da se legitimira nekompetentnost koja često »kovitla« našim prostorima kontaminiranim tribalističkom logikom te kako bi se precizno znalo funkcionalno mjesto, razina i opseg odgovornosti svakog aktera u lancu aktivnosti.

(5) Postavljene ciljeve treba vrednovati i s aspekta ostvarljivosti ne samo na nacionalnoj (regionalnoj, lokalnoj) razini nego i globalnoj kao širi problem uklapanja u međunarodne dogovore i ekološke režime. Zato je nužan ne samo ekološki monitoring, koji (sasvim logično) postaje transparentan u doba turističke sezone, nego socijalni monitoring koji bi pratio ostvarivanje postavljenih ciljeva i reagirao na

pojave. Upravo zbog toga što nije postojala institucija monitoringa u ovom smislu on je reduciran uglavnom na neke dimenzije praćenja stanja i administrativne kontrole, naravno s poznatim posljedicama.

(6) Zaštita okoliša mora računati s ekološkim akcidentima pa je nužno ustrojiti koordinaciju odgovornih aktera (ministarstva, policije, vatrogasne i medicinske službe, eksperata iz pojedinih područja itd) na različitim razinama (državna, županijska, lokalna) s primjerenom organizacijom tehničkog (komputoriziranog) središnjeg ustroja – umreženih najvažnijih službi (i administrativnih razina) za obavijesti s unaprijed pripremljenim scenarijima intervencije za različite tipove akcidenata. Za neke rizičnije situacije mogući su specijalizirani (ali umreženi) stožerni punktovi (primjerice, kemijski i naftni).

(7) Svaka Strategija zahtijeva i neke provedbene aktivnosti i mjere koje mogu biti sastavni dio strategije ali se mogu uobličiti u zaseban dokument kao Nacionalni provedbeni plan kao sastavni dio Strategije i biti osnova praktične ekološke politike. Na taj način oba dokumenta predstavljaju osnovu nacionalne ekološke politike – politike prema prirodi, okolišu i gospodarstvu. Važno je naglasiti da Strategija i Nacionalni provedbeni plan ne smiju biti postavljeni sektorski.

2.3 Načela održivog razvoja i zaštita okoliša – nacionalna razina

Sažimajući dosad rečeno može se navesti nekoliko važnih kontekstualnih pretpostavki, načela i konkretnih stajališta održivog razvoja za hrvatsko društvo. Pri tome se (diskurzivno) može početi od tri teze: (1) da je (održivi) razvoj pretpostavka zaštite okoliša. To znači da bi bilo potrebno preciznije definirati i konkretizirati što bi bio održivi razvoj na nacionalnoj razini, a onda u skladu s njim strategiju zaštite okoliša; (2) da je zaštita okoliša pretpostavka (održivog) razvoja, što znači da zaštitu prirodnih uvjeta i okoliša treba tako koncipirati da omogućava (nastavak) razvoja. Razvojne aktivnosti podređene su kriterijima zaštite prirode i okoliša; ili (3) može se početi od teze o međusobnoj uvjetovanosti (održivog) razvoja i zaštite okoliša kao jedinstvenom ali kompleksnom pristupu. Priklanjamo se toj trećoj tezi koja znači da koncepcija zaštite prirode i okoliša implicira ideju održivosti i obrnuto održivost zaštitu okoliša. To znači da strategija zaštite okoliša u sebi ugrađuje načela održivog razvoja, kao što strategija održivog razvoja u sebi sadrži načela i kriterije zaštite prirode i okoliša.

U Rio Deklaraciji o okolišu i razvoju (1992) navedena su opća načela o odnosu gospodarskog razvoja i zaštite okoliša (Keating, 1994:X), među kojima je svakako istaknuta i uloga države u zakonodavnoj djelatnosti, međunarodnoj suradnji itd. Na tom tragu a u smislu potrebe koncipiranja i konkretizacije za Hrvatsku, istaknut će se nekoliko pitanja za raspravu, a koja nisu povezana samo s izradom Strategije zaštite okoliša i Nacionalnog provedbenog plana nego se odnose na ekološko–razvojnu problematiku. Polazi se od toga:

(1) Da je okoliš u Hrvatskoj relativno dobro očuvan i kvalitetan i da su neki njegovi ekosustavi značajni za šire regionalno područje i Europu. To je općeprihvaćeno stajalište, ali ono u sebi krije i neke zamke. Naime, ne bi se trebalo zavaravati u tome i prepustiti rutinskim radnjama, strateškoj letargiji ili nedorečenosti jer možda o nekim činjenicama (pogotovo o onima koje mogu nastupiti) nemamo dovoljno spoznaje.

(2) Da su gospodarski razvoj i socijalne perspektive Hrvatske u uskoj svezi s gospodarskim i socijalnim tendencijama u Europi i svijetu. Tu tezu treba uzeti krajnje

ozbiljno. Ne samo teorijski nego i praktično politički. Prvo integracijski procesi u EU pretpostavljaju manje–više identične kriterije i ponašanje u gospodarskoj politici, što znači da inozemna ulaganja kapitala ili prodaja proizvoda podliježe i međunarodnoj kontroli. Drugo, da gospodarski razvoj i zaštita okoliša pretpostavljaju strukturne promjene u kojima će se gubiti radna mjesta, ali i moći otvarati sukladno racionalnoj politici prema ekološkoj industriji. Treće, briga o okolišu nije samo posao ministarstva nego i svake tvrtke, njihovih asocijacija.

(3) Da treba sačuvati prirodno bogatstvo, raznolikost i kvalitetu okoliša kao dio prirodne i kulturne baštine a time i dijela nacionalnog identiteta. Ako Hrvatska želi biti po nečemu prepoznatljiva i to prepoznatljivo »izvesti«, onda je to sigurno prirodna i kulturna baština. Nije nevažna slika koju potencijalni korisnik (primjerice, u turizmu) dobiva o našim prostorima, ali nije ni nevažno da poštuje ekološke regule u ponašanju.

(4) Da zaštita okoliša znači očuvanje ekološkog integriteta na nacionalnim prostorima, sa svim specifičnostima – od biološke raznolikosti (jedinki, vrsta i genetske strukture) do pojedinih ekosustava i regionalnih obilježja krajobraza. Neovisno o gospodarskoj politici naprosto ljudski i civilizacijski zadatak je sačuvati prirodno funkcioniranje cjelovite raznolikosti u Hrvatskoj. To ne znači proglasiti što veći teritorij zaštićenim područjem, nego ostvariti pretpostavke za stabilnost krajolika i stabilnost socijalnog života u seoskim prostorima – prilagoditi aktivnosti lokalnih (i svih drugih) aktera tržišnoj proizvodnji i lokalnom kulturnom habitusu.

(5) Da održivi razvoj pretpostavlja takvu strategiju zaštite okoliša koja će omogućiti razvoj (ulaganje kapitala, infrastrukturne promjene) koji će rezultirati zadovoljavanjem pojedinačnih i društvenih potreba sadašnjih generacija. Strategija gospodarskog razvoja mora akceptirati socijalne ciljeve (zapošljavanje, standard, slobodno vrijeme) što znači da svako, posebice veće planirano ulaganje kapitala mora biti ne samo financijski (za ulagača i nositelje aktivnosti) nego prvenstveno socijalno i ekološki valorizirano. Jer, smisao svake gospodarske aktivnosti ne može biti odvojena od ciljeva postizanja »dobrog života« za sve građane.

(6) Da Strategija zaštite okoliša jamči očuvanje prirodnih resursa kao osnove socijalne perspektive budućim generacijama. Svaki roditelj želi svojoj djeci osigurati budućnost. Budućnost im se ne jamči samo novčanim naslijeđem u bankama i dionica, nego omogućavanjem dobrog obrazovanja i osposobljavanjem za aktivnost korisnu za pojedinca i društvo. Jednako tako društvo, preko aktualne politike koja mora zadržati generacijsku perspektivnu konstantu, mora jamčiti i omogućiti resursnu podlogu za nastavak rada mladih i njihovu brigu za njihove nasljednike. Strategija naprosto mora održati prirodni kapital konstantnim ili, pak, trošiti ga u onom omjeru u kojemu je to ekološki i socijalno prihvatljivo uz nadomještag ljudskim (*man-made*) kapitalom.

(7) Da se u svaki ugovor o koncesiji i privatizaciji ugrade instrumenti pravne kontrole koji će jamčiti da se stanje okoliša ne pogoršava. Svaku koncesijsku situaciju treba pratiti tako da se utvrdi početno (nulto) stanje okoliša i stanje nakon isteka koncesije, radi plaćanja troškova otklanjanja što ih je eventualno prouzročio koncesionar. Posebno je značajno da se prilikom privatizacije i prodaje pogona utvrdi koliki su postojeći troškovi tih pogona u okolišu i tko ih snosi – kupac pogona ili netko drugi (država). Glede toga treba analizirati već potpisane ugovore, a sve nove sustav-

no pratiti na način da Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja daje na njih suglasnost.

(8) Da aplikacija održivosti u Strategiji zaštite okoliša treba respektirati dinamičnost promjena uvjeta (što znači da se tijekom vremena mogu mijenjati i usklađivati društveni prioriteti gospodarskih aktivnosti). To zahtijeva da se Strategija zaštite okoliša »slojevito« koncipira, tj. da sadrži neke konstantne vrijednosti koje nadilaze sadašnju pa i sljedeću generaciju, i da sadrži neke konkretne vrijednosti koje odgovaraju nekoj generaciji što se konkretizirati provedbenim aktom a također i izmjenama drugih zakona čija se materija odnosi na pitanja zaštite okoliša. To znači da svaka generacija (pa i unutar jedne generacije) ponovno može dograđivati i korigirati opću strategiju u smislu vremenski ograničenih ciljeva, aktivnosti i prihvatljivih posljedica.

(9) Da izrada, a naročito prihvaćanje Strategije zaštite okoliša predstavlja političko pitanje i zahtijeva demokratski postupak, tj. postizanje konsenzusa parlamentarnih stranaka, kao i sudjelovanje nevladinih udruga i kompetentne javnosti. Strategija zaštite okoliša kao interes cijelog društva političko je pitanje jer se radi o politici prema okolišu i donosi se političkim odlukama. Ona nije zadatak niti obveza samo aktualne vlasti, nego i svih drugih čimbenika kao što su oporbene političke stranke. Bez sudjelovanja javnosti i NGO polje političkog je suženo i uvijek prijeti opasnost i u najboljim demokratskim namjerama i procedurama da se strategija oblikuje usko politički interesno ili izborno.

Za oblikovanje Strategije zaštite okoliša (kao i u slučaju strategije održivog gospodarskog razvoja) i Nacionalnog provedbenog plana tri su nezaobilazna i ključna sektora utjecaja: javni sektor (vlast na različitim razinama: državnoj, regionalnoj, lokalnoj), civilno društvo (NGO, javnost, pojedinci) i privatni sektor (interesi poduzetnika domaćih i inozemnih). Njihovo usklađivanje stvar je najprije koncepcije ekološke politike definirane u Strategiji zaštite okoliša i Nacionalnom provedbenom planu, a uspjesi ekološke politike stvar zrelosti demokracije u društvu jer nastaju i konflikti koje treba na istovjetan način rješavati – demokratski.

LITERATURA

- Benedick, R. E. (1997). Backstage at the Multilateral Environmental Negotiations. U: Biermann, F., Büttner, S., Helm, C. (Hg). **Zukunftsfähige Entwicklung**, (235–255).
- Biermann, F. (1996). Völkerrecht und Weltumweltpolitik. U: Simonis, U. E. (1996). **Weltumweltpolitik**, (243–265).
- Binswanger, H.–Ch. et al. (1983). **Arbeit ohne Umweltzerstörung. Strategien einer neuen Wirtschaftspolitik**. Frankfurt: Fischer.
- Brand, K.–W. (Hrsg.). (1997). **Nachhaltige Entwicklung**. Opladen: Leske + Budrich.
- Cifrić, I. (1998). Pravo na životni prostor i ekološki suverenitet. **Socijalna ekologija**, 7(1–2):35–53.
- Cifrić, I., Čaldarović, O., Kalanj, R., Kufrin, K. (1998). **Društveni razvoj i ekološka modernizacija**. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo; Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta.
- Dangschat, J. S. (1997). Sustainable City – Nachhaltige Zukunft für Stadtgesellschaften? U: Brand, K.–W. (Hrsg.). (1997). **Nachhaltige Entwicklung**. Opladen: Leske + Budrich. (169–191).
- Eder, K. (1996). **The Social Construction of Nature**. London: Sage.

- Eppler, E. (1981). **Wege aus der Gefahr**. Reinbek: Rowohlt.
- Gartner, A., Riesman F. (1978). **Der aktive Konsument in der Dienstleistungsgesellschaft**. Frankfurt: Suhrkamp.
- Görg, Ch. (1999). **Gesellschaftliche Naturverhältnisse**. Münster: Westfälisches Dampfboot.
- Görg, Ch. (1999a). Očuvanje biološke raznolikosti – između okoliša i konflikata resursa. **Socijalna ekologija**, 8(4):299–312.
- Görg, Ch. (1998). Die Regulation der biologischen Vielfalt und die Krise gesellschaftlicher Naturverhältnisse. U: Flitner, M., Görg, C., Heins, V. (Hrsg). **Konfliktfeld Natur. Biologische Ressourcen und globale Politik**. Opladen: Leske+Budrich (39–61).
- Huber, J. (1995). **Nachhaltige Entwicklung**. Berlin: Sigma.
- Jänicke, M. (Hg). (1996). **Umweltpolitik der Industrieländer**. Berlin: Sigma.
- Keating, M. (1994). **Program za promjenu. Popularno izdanje Agende 21 i drugih sporazuma iz Rija**. Zagreb: Ministarstvo graditeljstva i zaštite okoliša.
- Majer, H. (1984). **Qualitatives Wachstum**. Frankfurt: Campus.
- Majer, H. (1998). Wege zur Nachhaltigkeit: Ein regionales Netzwerk. U: **Jahrbuch Ökologie '99**. München: Beck (48–62).
- Meadows, D. i sur. (1973). **Granice rasta**. Zagreb: Stvarnost.
- Meadows, D., et al. (1992). **Die neuen Grenzen des Wachstums. Die Lage der Menschheit: Bedrohung und Zukunftschancen**. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt.
- Mesarović, M., Pestel, E. (1976). **Čovječanstvo na raskršću**. Zagreb: Stvarnost.
- Naess, A. (1989). **Ecology, Community and Lifestyle**. Cambridge.
- Panikkar, R. (1995). **Der Dreiklang der Wirklichkeit. Die kosmotheandrische Offenbarung**. Salzburg: Pustet.
- Pravdić, V. (1998). Suvremeni pogledi na gospodarski razvoj i zaštitu okoliša. **Socijalna ekologija**, 7(4):389–396.
- Prittowitz, V. von (1990). **Das Katastrophenparadox. Elemente einer Theorie der Umweltpolitik**. Opladen: Leske+Budrich.
- Reheis, F. (1996). **Die Kreativität der Langsamkeit. Neue Wohlstand durch Entschleunigung**. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Reusswig, F. (1994). **Lebenstile und Ökologie**. Frankfurt: ISOE.
- Richter, G. /Hrsg/ (1998). **Bodenerosion. Analyse und Bilanz eines Umweltproblems**. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Sachs, W. (1993). Merkposten für einen massvollen Wirtschaftsstil. Die vier E's. U: **Politische Ökologie Special 1993**.
- Sachs, W. (1998). Astronautenblick – Über die Versuchung zur Weltsteuerung in der Ökologie. **Jahrbuch Ökologie '99**. München: Beck (199–206).
- Schellnhuber, H.–J. (1998). Globales Umweltmanagement oder Dr. Lovelock übernimmt Dr. Franksteins Praxis. **Jahrbuch Ökologie 1999**. München: Beck (168–186).
- Schug, W., Léon, J., Gravert, H. O. (1996). **Welternährung**. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Simonis, U. E. (Hg). (1996). **Weltumweltpolitik**. Berlin: WZB, ed. Sigma.
- Simonis, U. E. (1997). **Bioregionalism. A Pragmatic European Perspective**. Berlin: WZB, FS II 97–407.

- Simonis, U. E. (1997a). **Ökologischer Imperativ und privates Eigentum**. Berlin: WZB, FS II 97–403.
- Simonis, U. E. (1999). Schrumpfen und Wachsen. Strukturwandel der Wirtschaft und Entlastung der Umwelt. WZB, FS II 99–401.
- Simonis, U. E., Biermann, F. (1999). Politikinnovation auf der globalen Ebene. U: **Jahrbuch Ökologie 2000**. München: Beck (26–37).
- *** (1997). **Strategija prostornog uređenja Republike Hrvatske**. Zagreb: Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja.
- Suplie, J. (1996). Globale Biodiversitätspolitik – Konvention und Protokolle. U: Simonis, U. E. (Hg). **Weltumweltpolitik**. (119–138).
- Tisdell, C. (1998). **Weak and Strong Conditions for Sustainable Development: Concepts and policy Implications**. WZB, FS II 98–402.
- Verbeek, B. (1994). **Die Anthropologie der Umweltzerstörung: die Evolution und der Schatten der Zukunft**. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft (2. erw. Aufl.).
- WCED, (1987). **Our Common Future (= Brundtland Report)**. Oxford, New York.
- Weiss, E. B. (1997). Treating Future Generations Fairly. U: Biermann, F., Böttner, S., Helm, C. (1997). **Zukunftfähige Entwicklung**. Bonn: Sigma (126–141).
- Weiszäcker, E. U. von (1999). **Das Jahrhundert der Umwelt. Vision: Öko-effizient leben und arbeiten**. Frankfurt: Campus.
- *** (1992). World Bank. **World Development Report 1992**. New York: Oxford University Press.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND THE STRATEGY OF ENVIRONMENTAL PROTECTION

Ivan Cifrić

Faculty of Philosophy, Zagreb

Summary

Globalization processes condition national environmental policies as components of a sustainable development. This is especially true of post-communist states such as Croatia. One of the crucial documents in terms of national environmental policy is the Strategy of Environmental Protection.

In this paper discussed are preconditions for the elaboration of the Strategy of Environmental Protection, activities concerning national planning of environmental development and protection, and some discussion topics. There are external and internal preconditions that are to be counted with (such as Croatia's international relations, international environmental regulations, the national Strategy of Sustainable Development, model of strategic planning, etc.).

The environmental planning should be approached systematically: key issues, priorities and actors should be defined. The Strategy of Environmental Protection and the National Implementation Plan should be accepted by an consensus (between parliamentary parties, private sector and civil society).

The concept that should be started with consists of three mutually connected structures: ecosphere protection, a stable economic development and a right distribution of life chances. Each of them should be particularly elaborated. When applying the sustainability principle, the author pleads for an combination of strong and weak sustainability.

Key words: environmental conflicts, environmental policy, Croatia, sustainable development, the Strategy of Sustainable Development

NACHHALTIGE ENTWICKLUNG UND DIE STRATEGIE DES UMWELTSCHUTZES

Ivan Cifrić

Philosophische Fakultät Zagreb

Zusammenfassung

Globalisierungsprozesse bedingen nationale Umweltpolitiken als Komponenten einer nachhaltigen Entwicklung. Das ist besonders wichtig für postkommunistische Staaten wie Kroatien. Eines der grundlegenden Dokumente der kroatischen Umweltpolitik ist die Strategie des Umweltschutzes.

Behandelt werden in diesem Beitrag die Voraussetzungen der Erarbeitung der Strategie des Umweltschutzes, Tätigkeiten bei der landesweiten Planung der Umweltentwicklung und des Umweltschutzes sowie einige Diskussionsfragen. Es gibt externe und interne Voraussetzungen, die berücksichtigt werden müssen (beispielsweise, die Auslandsbeziehungen Kroatiens, internationale Umweltregelungen, die nationale Strategie der nachhaltigen Entwicklung, das Modell der Strategieplanung, usw.).

Die Umweltplanung soll systematisch erarbeitet werden: die grundlegenden Probleme, Prioritäten und Akteure sollen definiert werden. Die Strategie des Umweltschutzes und der Nationale Durchführungsplan sollen durch ein Konsensus (zwischen den im Parlament vertretenen Parteien, dem Privatsektor und der Zivilgesellschaft) verabschiedet werden.

Das Konzept, von dem auszugehen sei, ist das Verhältnis zwischen drei Strukturen: dem Schutz der Ökosphäre, der stabilen Wirtschaftsentwicklung und einer gerechten Verteilung der Lebenschancen. Jede dieser Strukturen soll konkretisiert werden. Bei der Anwendung des Nachhaltigkeitsprinzips setzt sich der Autor für eine Kombination zwischen der starken (strong) und schwachen (weak) Nachhaltigkeit.

Grundausdrücke: Kroatien, nachhaltige Entwicklung, Strategie des Umweltschutzes, Umweltkonflikte, Umweltpolitik